

PRAKTIJKONDERZOEK NAAR TALENONDERWIJS

enkele voorbeelden van Duits en Fries

Het doen van onderzoek naar de eigen lespraktijk door docenten is een nieuwe tak van sport in het voortgezet onderwijs. Op enkele scholen in Zuidwest-Friesland wordt al enige jaren tijd vrijgemaakt voor het systematisch bekijken van het eigen doen en laten in de klas. Een impressie.

Foto: Anda van Riet

REITZE JONKMAN

Leraren zouden meer gebruik kunnen maken van de kennis die in theorievorming en onderzoek over het onderwijs is ontwikkeld en onderzoekers zouden meer kunnen doen met onderzoeksresultaten door deze bekend te maken bij een breder onderwijspubliek. Een manier om de afstand tussen theorie en praktijk te verkleinen is dat de leraar naast lesgeven ook zelf praktijkonderzoek uitvoert om te zorgen voor voortdurende ontwikkeling van zowel de onderwijspraktijk als zijn beroepsbekwaamheden (Van der Donk & Van Lanen, 2009). Op de scholen van CVO Zuid-West Fryslân wordt dit praktijkonderzoek sinds vier jaar uitgevoerd. Docenten van Bogerman in Sneek, Marne College in Bolsward en CSG Gaasterland in Balk doen zelf zo'n drie uur in de week onderzoek naar

de lespraktijk in de eigen school.

Op de scholen van CVO Zuid-West Fryslân is in 2006 een groep docenten zich bezig gaan houden met de ontwikkeling van elektronisch lesmateriaal in het kader van onderwijsvernieuwing. Na verloop van tijd deed zich ook de vraag naar onderzoek gevoelen en zo evolueerde dit in de Onderwijsontwikkelings- en Onderzoeksgroep. In eerste instantie onder leiding van krachten van buiten werden vooral nieuwe ontwikkelingen op ICT-gebied bekeken. Later werd het aandachtsveld verruimd. Met de uitbreiding van de onderzoekspoot werd ook bijscholing in het onderzoek noodzakelijk. Hiervoor werden in de eerste jaren de onderzoekers naar onderwijsvernieuwing Irma van der Neut (IVA Tilburg) en later Jaap Buitink (Universitair Onderwijscentrum Groningen) aangetrokken. Met hen werden onder andere cursussen

methodologie en SPSS gedaan. Tegenwoordig scholen docenten met ervaring in het doen van onderzoek de nieuw instromende collega's op een vast moment in de week bij met ondersteuning van Jan Kok (Universitair Onderwijscentrum Groningen).

Onderzoek bij Duits

Een van de eerste onderzoeken naar taalonderwijs was bij het vak Duits. Katrin Zimmermann wou weten hoe zij de computer in kon zetten voor het stimuleren van een betere schriftelijke formulering van Duitse zinnen. Hierover was met betrekking tot het voortgezet onderwijs weinig in de literatuur te vinden. Het gaat trouwens vaak in dit soort situaties om hele specifieke vragen die ook alleen maar door eigen onderzoek beantwoord kunnen worden. Zimmermann is daarom met een open vraag

begonnen: hoe ervaren leerlingen het discussiëren op afstand?

Het onderzoek werd gedaan onder vwo 6-leerlingen – vijftien leerlingen namen deel. De leerlingen kregen de opdracht een onderwerp te bedenken, er op de computer een betoog over te schrijven en daar dan onderling met elkaar over te discussiëren. De discussie moest in de elo It's Learning door middel van een stelling geopend worden door de leerling die het betoog geschreven had, de andere leerlingen moesten daar in het Duits inhoudelijk op reageren. Tijdens de uitleg van de opdracht is de leerlingen ook verteld wat de leerdoelen van de discussieopdracht waren: het begrijpen van tekst(en), het kennen van en kunnen formuleren van pro- en contra-argumenten, het kunnen schrijven van een tekst in het Duits en het naar aanleiding van een stelling kunnen

Een manier om de afstand tussen theorie en praktijk te verkleinen is dat de leraar naast lesgeven ook zelf praktijkonderzoek uitvoert

voeren van een discussie met behulp van pro- en contra-argumenten. De leerlingen kregen geen beoordeling op hun deelname aan de discussie, omdat het om een experiment ging. Na afloop van de discussie is dertien leerlingen door middel van een enquête gevraagd naar hun ervaringen met het discussiëren, hun eigen betrokkenheid en die van hun medeleerlingen en het behalen van leerdoelen. Daarnaast zijn twee leerlingen geïnterviewd om dieper in te kunnen gaan op bijvoorbeeld de mening van de leerlingen over het werken met discussiëren op afstand. Zo deden zij uitspraken over het bereikte leereffect, het nut van forumdiscussies, hun motivatie, en de voor- en nadelen van discussiëren op afstand.

Op basis van dit onderzoek naar deze ervaringen kwamen de volgende inzichten boven drijven. Het belangrijkste is wel dat je als docent de leerlingen niet helemaal los moet laten. Het is van groot belang dat de docent de forumdiscussie actief volgt om leerlingen te laten zien dat de online discussie serieus is. De rol van het actief volgen is zowel organisatorisch, inhoudelijk als sociaal, onder andere voor het creëren van een gevoel van veiligheid aan het begin van de discussie. De organisatorische functie is vooral belangrijk bij open problemen en wanneer er juist veel wordt uitgewisseld tussen leerlingen. Het is dan ook nodig dat de docent 'aanjaagt, ingrijpt, stuurt, remt' (Draaijer, 2001, p. 14). Inhoudelijk kan het juist ertoe doen als een discussie een verkeerde kant op gaat en bepaalde aspecten onderbelicht dreigen te raken. Ook in dit onderzoek is gebleken hoe groot het belang is van het begeleiden van de discussie, zoals het verwijderen/bestrafen van onzinnige bijdragen. Leerlingen geven ook aan dat zij inhoudelijk commentaar als (redelijk) zinvol ervaren. Door Draaijer wordt echter wel opgemerkt dat de docent voorzichtig moet zijn met te veel inhoudelijke opmerkingen: het risico bestaat dat de discussie tussen leerlingen stilvalt zodra de docent als 'expert' gesproken heeft.

Omdat het hier een experiment betrof, werd de uitvoering als vrijblijvend ervaren. Ook uit eerder onderzoek (bijvoorbeeld Vermunt, 1991) blijkt dat leerlingen

gemotiveerder zijn om deel te nemen aan de discussie als zij hiervoor beoordeeld en beloond worden. Alleen als het onderdeel uitmaakt van het curriculum, kan het zinvol zijn. Van belang bij het invoeren van forumdiscussies is een goede voorbereiding door de docent, een goede uitvoering door zowel de docent als de leerlingen, het nabespreken van de discussie en de wijze waarop deze gevoerd is.

Onderzoek bij Fries

Een ander voorbeeld van praktijkonderzoek is bij mijn eigen vak Fries gaande. Het gaat om de ontwikkeling van een meetinstrument met betrekking tot de vijf taalvaardigheden en de taalhouding. Dit is om inzicht te krijgen op de opbrengst van een jaar onderwijs. Rapportcijfers geven wel iets aan over de individuele ontwikkeling van een leerling, maar niet over het hele cursusjaar in het algemeen. Er zijn bijvoorbeeld geen betrouwbare cijfers over de taalheterogene instroom (Fries of Nederlands) op de verschillende locaties.

Om een beter inzicht in de taalsituatie op de verschillende locaties te krijgen heb ik een vragenlijst opgesteld met de volgende vijf onderdelen:

1. Achtergrondinformatie

Als eerste worden de naam en het administratienummer van de leerling gevraagd. Het gaat niet om een anonieme enquête. Het administratienummer kan als respondentnummer worden gebruikt om verschillende databestanden (begin- en eindmeting) aan elkaar te plakken. Hierna kan ook nog andere achtergrondinfo als klas, moedertaal (Fries/niet-Fries), woonplaats (Fries/niet-Fries), taal van de peergroep ((meest) Fries / evenveel / (meest) Nederlands) worden verzameld.

2. De vijf taalvaardigheden volgens het ERK

De taalvaardigheden worden eerst in de termen van het Europees Referentiekader (ERK) voorge-

legd door middel van ik-kan-beschrijvingen. Voor de eerste klas gaat het om de niveaus 0, A1, A2 en B1. Het kunnen spreken van het Fries (dialog) wordt bijvoorbeeld ingedeeld volgens vier stappen: 0 – helemaal niet; A1 – een paar woorden en losse zinnen; A2 – een gesprek over bekende zaken; B1 – een gesprek over een serieus onderwerp. Hetzelfde is gedaan voor het verstaan, het houden van een monoloog, het lezen en het schrijven.

3. Taalattitude aan de hand van taaleigenschappen

Een van de wijzen om de taalhouding van een leerling te meten is door op een vijfpuntsschaal een beoordeling te laten geven over Fries en Nederlands. Er zijn twee keer twaalf eigenschappen voorgelegd die de binding met de taal aangeven voor en na een jaar les in het Fries: mooi, nuttig voor later, beschaafd, vlot, muzikaal, genoeglijk, losjes, cool, hoort bij mij, vertrouwd, handig in de dagelijkse omgang en gevoelig. Het zijn eigenschappen die voor de sociale omgang relevant zijn.

4. Vertaaltoetsen

Met 2 x 20 items (vertalingen van het Fries naar het Nederlands en andersom) is een meting uitgevoerd over het receptief en productief bijleren van de Friese woordenschat. Het gaat om frequente woorden over dingen die in het leven van de kinderen voorkomen. Van elk item worden vier mogelijke vertalingen aangeboden.

5. Spellingstoets

De spellingstoets heeft dezelfde opzet als de vertaaltoets van het Nederlands naar het Fries, maar nu gaat het om de schrijfwijze. De goede variant moet uit drie mogelijkheden worden gekozen: honderd items waarbij de frequente (mede)klinkers het meest voorkomen.

Eerste uitkomsten

Met deze enquête zijn grote aantallen leerlingen (n=796) klassengewijs door de docenten van de betreffende groepen onderzocht. Uit de eerste resultaten blijkt dat ongeveer de helft van de eersteklassers Fries als moeder-

taal heeft en dat op elke locatie een meerderheid Fries kan spreken. Ook komt naar voren dat het gemiddelde cijfer in ERK-termen in de tijd wel voor de schriftelijke vaardigheden toeneemt, maar voor de mondelinge niet. Een van de redenen is dat het verstaan en (vooral voor de Friestaligen) spreken gemiddeld al op een hoog (richting B1) niveau zitten. De vooruitgang op de vertaal- en spellingstoetsen bedraagt ongeveer een kleine tien procent, hetgeen een significant verschil is.

Wat de houding tegenover het Fries en het Nederlands betreft, beoordelen zowel de Friestalige als de Nederlandstalige leerlingen hun eigen taal op bijna alle eigenschappen hoger dan de andere taal. Opvallend is dat de Friestalige leerlingen bij de eindmeting in vergelijking met de nulmeting lagere scores op hun eigen taal geven op een locatie met een groot aandeel Nederlandstaligen. Het is al met al duidelijk geworden dat in het algemeen de bestaande basis voor het onderwijs in het Fries voor de eersteklassers goed lijkt, maar ook dat de taalomgeving (meer of minder taalheterogeen) op de verschillende locaties een vrij grote invloed op de resultaten heeft.

Ten slotte

Het praktijkonderzoek dat door docenten van Zuid-West Fryslân zelf wordt uitgevoerd, levert vaak nieuwe gegevens op. Het geeft in eerste instantie een beter inzicht in een nieuwe of de tot nu gevolgde werkwijze, hetgeen tot een dieper besef leidt van waar men als docent(en) mee bezig is. Bij Fries kan het bijvoorbeeld leiden tot meer aandacht voor het vergroten van de mondelinge taalvaardigheden. Het praktijkonderzoek levert bijna altijd een vernieuwd inzicht in het bestaande programma op, wat weer kan leiden tot bijstellingen ervan. En deze bijstellingen kunnen natuurlijk ook weer onderzocht worden. ■

LITERATUUR

Donk, C. van der, & Lanen, B. van. (2009). *Praktijkonderzoek in de school*. Bussum: Coutinho.

Draaijer, S. (2001). *Activerend gebruik van discussielijsten in hoger onderwijs: Leestekst voor cursussen ICT in onderwijs van het ICT Onderwijscentrum van de Vrije Universiteit*. Amsterdam: Vrije Universiteit.

Vermunt, J. (1992). *Leerstijlen en sturen van leerprocessen in het hoger onderwijs: Naar procesgerichte instructie in zelfstandig denken*. Amsterdam: Swets & Zeitlinger.

Zie ook de websites <<http://tinyurl.com/lm-oeno>> en <<http://tinyurl.com/lm-vidcon>>.